

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

НУБІП України

11.03-МР. 478 «С» 2020.03.04. 08103

Дутка Іванна Іванівна

НУБІП України

2021 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

НУБІП України

УДК: 378.017-057.87

«ПОГОДЖЕНО» Декан гуманітарно-педагогічного факультету

«ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ» Завідувач кафедри

НУБІП України

(назва кафедри)

Савицька Л. (підпис) (ІПБ) (ІПБ, науковий ступінь та вчене звання)

» 20 р « 20 р (підпис)

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Формування моральних якостей магістрів спеціальності ІВН у процесі професійної підготовки»

Спеціальність Освітні, педагогічні науки

НУБІП України

Магістерська програма Педагогіка вищої школи

Програма підготовки освітньо-професійна

Керівник магістерської роботи

НУБІП України

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

(ІПБ)

Виконав

(підпис) (ІПБ студента)

НУБІП України

НУБІП України

КИЇВ – 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

НУБІП України

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

(назва кафедри)

(ПІБ, науковий ступінь та вчене звання)

НУБІП України

(підпис)

« » 20 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

НУБІП України

(Прізвище, ім'я та по-батькові)

Спеціальність «Освітні, педагогічні науки»

Магістерська програма Педагогіка вищої школи

Програма підготовки освітньо-професійна

НУБІП України

Тема роботи «Формування моральних якостей магістрів спеціальності ЦВШ у процесі професійної підготовки»

затверджена наказом ректора НУБІП України від « » 20 р. №

Термін подання студентом магістерської роботи

НУБІП України

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської роботи

НУБІП України

НУБІП України

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Сучасні наукові підходи до визначення поняття якостей, моральних якостей їх сутність і структура.
2. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки.
3. Реалізація педагогічних умов формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки.

НУБІП України

Перелік графічного матеріалу (за потреби) _____ назва
розділів _____

НУБІП України

Дата видані завдання « _____ » _____ 20 _____ р.

Керівник магістерської роботи

НУБІП України

(підпис)

(ПБ)

(підпис)

(ПБ)

НУБІП України

Завдання прийняв до виконання

НУБІП України

НУБІП України

Реферат

Магістерська робота виконана на актуальну тему «Формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної

підготовки». Освіта, професійна підготовка – це триєдиний процес у ході якого

передаються знання, виробляються уміння і навички, відбувається розвиток людини та формується її ціннісний світогляд із відповідними звичками соціально корисної поведінки. Підготовка фахівця має обов'язково

доповнюватись формуванням моральних якостей. Адже, виконання

виробничо-технологічної функції неможливе без сформованої моральної

позиції, тому формування в студентській молоді моральних якостей є однією

з важливих проблем освіти, що обумовлює становлення студентів нової формації, які не лише спроможні експлуатувати і використовувати нові

технології, а й здатні ініціювати та управляти змінами в технологічному

процесі.

Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. У вступі обґрунтовано актуальність, висвітлено

стан розробки досліджуваної теми, визначено її об'єкт і предмет,

сформульовано мету та завдання, наведено дані про методи дослідження.

У розділі 1 «Теоретичні питання формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі педагогічної підготовки» розглянуто

стан розробки досліджуваних питань у науковій літературі, визначено поняття

моральних якостей студентів як особистісне утворення, що ґрунтується на

потенціалі особистості та формується в процесі засвоєння в різних життєвих ситуаціях, включаючи умови професійної сфери.

У розділі 2 «Експериментальне дослідження ефективності формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі педагогічної

підготовки» виокремлено, обґрунтовано та показано шляхи реалізації педагогічних умов формування моральних якостей магістрів, розроблено

модель реалізації педагогічних умов формування моральних якостей магістрів, яка включає мету, методологічні підходи, методичне забезпечення

реалізації педагогічних умов, оцінку рівня сформованості моральних якостей магістрів. Також визначено ставлення студентів до формування і становлення моральних якостей.

Список використаних джерел нараховує 30 найменувань, у роботі представлені рисунки (1) та таблиці (6), які сприяють ширшому та глибшому розумінню теми дослідження. Обсяг магістерської роботи – 68 сторінок.

Ключові слова магістерської роботи: мораль, моральні якості, педагогічний експеримент, педагогічні умови, експериментальна група.

Висновки щодо проробленої магістерської роботи :

1. Визначено поняття «моральних якостей» як особистісне утворення, що включає в себе усвідомлення готовності до виконання завдань та здатності до відповідальності за поставлену роботу.

2. На основі авторських педагогічних умов формування моральних якостей було розроблено методичні рекомендації їх реалізації в поза аудиторній та аудиторній роботі закладів вищої освіти. Визначено порядок реалізації педагогічних умов, що забезпечує гармонійний розвиток моральних якостей магістрантів.

3. Педагогічний експеримент виступав основним методом перевірки гіпотези нашого дослідження та визначення ефективності розроблених педагогічних умов формування моральних якостей магістрів. Він містив констатувальний етап.

ЗМІСТ

НУБІП України

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1 10

**ТЕОРЕТИЧНІ ВИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ
МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ПВШ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ** 10

1.1 Категоріальні ознаки поняття «мораль» та «моральні якості», їх функції та структура 10

1.2 Проблема виховання моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі педагогічної підготовки 18

1.3. Аналіз стану дослідження проблеми виховання моральних якостей студентів-магістрантів у науковій літературі

Висновки до розділу 1 35

РОЗДІЛ 2 36

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ
МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ПВШ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ** 36

2.1. Обґрунтування педагогічних умов забезпечення формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі педагогічної підготовки 48

2.2. Організація дослідно-експериментальної роботи та її результати.....

Висновки до розділу 2 68

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 69

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 71

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 76

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах модернізації системи освіти України, входження її в європейський освітній простір особливої актуальності набуває проблема створення в навчально-виховному процесі вищої школи таких умов, які б сприяли ефективному формуванню професійних особистісних якостей майбутніх фахівців. Особливо це стосується підготовки кадрового потенціалу для галузей, пов'язаних із необхідністю встановлення гуманних міжособистісних взаємин, зокрема – педагогіки, де професійна компетентність невіддільна від особистісних якостей морально-етичного змісту, таких, як доброта, милосердя, чесність, скромність, доброзичливість, сміливість та ін. У них знаходить вираз духовність, здатність у своїх думках, поняттях та ідеях виходити за межі свого біологічного існування, слідувати життєтворчим принципам, які роблять поведінку педагога дійсно гуманною в загальнолюдському сенсі слова.

Морально-етичні якості як загальнолюдське і водночас соціально детерміноване явище вивчалось науковцями всебічно. Розглядаючи мораль як певну форму свідомості – сукупність усвідомлюваних принципів, правил, норм поведінки, а моральні якості – як відображення даних принципів, правил і норм у індивідуальних особистісних характеристиках, учені здавна трактували це явище як одне з найбільш значущих у суспільстві. Проте вченими не з'ясовані шляхи та педагогічні умови морального розвитку магістрів ПВШ у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Актуальність проблеми, її недостатня розробленість, наявні суперечності та потреби сучасної вищої школи зумовили вибір теми дослідження: «Формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки».

Мета дослідження: на основі аналізу педагогічної теорії і практики підготовки студентів-магістрів теоретично обґрунтувати та апробувати

педагогічні умови формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати сутність та структуру моральних якостей магістрів, уточнити зміст основних понять дослідження.

2. Конкретизувати критерії і показники для визначення рівнів сформованості моральних якостей магістрантів вищих навчальних закладів.

3. Визначити педагогічні умови як системо-твірний компонент прогностичної моделі формування моральних якостей магістрів у процесі професійної підготовки.

4. Експериментально перевірити ефективність визначених педагогічних умов.

Об'єктом дослідження є моральне виховання магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки.

У процесі реалізації завдань дослідження застосовувались такі **методи**

– теоретичні методи (ретроспективний та порівняльний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження для визначення теоретико-методологічних підходів у моральному вихованні молоді в Україні та за кордоном, аналіз і синтез отриманих даних для уточнення сутності морального виховання майбутніх магістрів; систематизація й узагальнення теоретичних положень у процесі визначення і уточнення концептуальних засад виховного процесу у ВНЗ; моделювання та класифікація педагогічних процесів і явищ для прогнозування динаміки їх змін під час побудови структури педагогічної системи морального виховання студентів);

– емпіричні методи (анкетування, бесіди, педагогічне спостереження, метод експертних оцінок, самооцінювання, тести) для вивчення стану сформованості моральних якостей;

– експериментальні методи (констатувальний та формувальний експеримент) для перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов виховання моральних якостей магістрів.

– методи математичної статистики для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

– обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки (організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та позааудиторної роботи; реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання);

– розроблено прогностичну модель, де обґрунтовані умови взаємопов'язані із метою, змістом організації навчально-виховної діяльності з професійно-морального вишколу, формами й методами взаємодії суб'єктів та об'єктів педагогічного процесу, діагностичним апаратом і результатом.

У процесі дослідження:

– конкретизовано критерії (інформаційно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний і процесуально-інтеграційний), показники і схарактеризовано рівні сформованості моральних якостей магістрантів вищих навчальних закладів (низький, середній, високий);

– уточнено зміст поняття «моральні якості» та з'ясовано їх сутність і структурні компоненти (когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-регулятивний).

Теоретичне значення магістерського дослідження полягає у формуванні моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки (залучення у різні види практичної самостійної діяльності, яка передбачає застосування організаційних, комунікативних, когнітивних, рефлексивних умінь та зумовлює прояв їх моральних якостей).

Практичне значення магістерського дослідження полягає у тому, що запропонована методика діагностування сформованості моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки може бути реалізована у практиці закладів вищої освіти.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ НВШ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1 Сучасні наукові підходи до визначення поняття «мораль» та «моральні якості», їх структура та функції.

Сьогодні ми можемо бачити суттєве зростання інтересу до проблеми формування моральних якостей у студентів закладів вищої освіти. Сучасна філософія і психологія визначили для педагогіки низку класичних й інноваційних механізмів для становлення моральних якостей у виховному процесі вищої школи у студентів. Завжди науковці по-різному визначали сутність моралі:

як досвід життєвої мудрості;

як школу виховання людини, навчання її доброчесності;

задоволення особистості своєю поведінкою;

як найкоротший шлях до щастя;

як власне служіння честі;

як виконання необхідного обов'язку;

як інструмент збереження порядку в суспільстві;

як забезпечення чесності у взаєминах людей;

як вимогу суспільної користі;

як служіння ідеалу;

як засіб взаєморозуміння і згуртування людей;

як особливий засіб пізнання;

як визначення вищого сенсу людського життя тощо.

Мораль, як одна з форм суспільної та особистісної свідомості, є системою поглядів, уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Її основу становлять переконання, звичаї, традиції, громадська думка. Вона охоплює всі сфери суспільного буття: ті, що регулюються державою (політика,

виробництво, соціальна сфера, сім'я тощо), і ті, які держава чи громадські організації не регулюють (дружба, любов, товаришування, побут).

Мораль (лат. *moralis* – моральний) – система поглядів, уявлень, норм, оцінок, що регулюють поведінку людей; одна з форм суспільної свідомості.

Мораль є свідченням певного рівня розвитку, духовної зрілості людини, характеру її відносин з іншими людьми і світом [1].

Структура моралі

Осмислення сутності моралі передбачає з'ясування її основних компонентів та характеру їх взаємозв'язку.

Структурно мораль утворює дві сфери: моральна свідомість і моральна практика (моральність), кожна з яких має свою будову.

Моральна свідомість

Мораль не існує поза свідомістю, адже людські вчинки не отримали б морального виміру, якби людина не була здатна усвідомлювати їх суть, співвідносити їх з власними уявленнями про добре і зло, належне і справедливе, із власним сумлінням.

Моральна свідомість – вираження ідеального належного, на яке слід орієнтуватись.

Моральна свідомість – це свідомість, що керується певною системою моральних норм, оцінок і принципів у життєдайності, фіксує моральні відносини у суспільстві, що історично змінюються.

Моральна свідомість поділяється на суспільну (моральні погляди і оцінки певних груп людей) й індивідуальну (моральні погляди і оцінки індивідів).

Основними елементами суспільної моральної свідомості є:

моральні вимоги,

моральні цінності.

Елементи індивідуальної моральної свідомості (самосвідомості):

моральний обов'язок,

моральні цінності, що виявляються в моральних мотивах і ціннісних орієнтаціях особистості, почуттях сумління, честі, гідності тощо.

Моральна практика (моральність)

Моральна практика – сфера індивідуально-масових виявів поведінки, стосунків, діяльності, орієнтованих на найвищі, універсальні вселюдські цінності.

Моральну практику утворює моральна діяльність і моральні відносини.

Моральна діяльність – особлива сфера діяльності, що має предметно-змістову визначеність і специфіку. Вона становить значущість будь-якої діяльності, оскільки на неї поширюються моральні вимоги.

Моральна діяльність – єдність моральної свідомості і практичної діяльності.

Моральна діяльність і моральна свідомість взаємно породжуються і взаємно зумовлюються, існуючи одна завдяки іншій.

Моральна діяльність проявляється через вчинки.

Здійснюючи вчинок, людина вступає в певні відносини з іншими людьми, із словом. Тим самим вона вступає в суспільні відносини, сукупність зв'язків і залежностей, які і називаються моральними відносинами.

По іншому, моральні відносини – це сукупність моральних зв'язків, у які вступають люди у процесі моральної діяльності.

Моральні відносини відрізняються в залежності від об'єкту і суб'єкту моральної дії, а також від способу життя.

Якими б не були моральні відносини за змістом, - їх внутрішнім вістрям є ставлення особистості до суспільства. Адже навіть інтимні душевні стосунки між близькими людьми передбачають орієнтацію на суспільно-корисні цінності – вірність, відданість. Безкорисливе бажання добра один одному.

Однак, ставлення особистості до суспільного блага як вищої цінності обов'язково потребує не менш фундаментального ставлення суспільства до особистості як мети свого існування і розвитку. Не людина є засобом усіх

суспільних перетворень, а суспільство є продуктом взаємодії людей, умовою саморозвитку і самореалізації людини.

Основні функції моралі

Кінцевою метою функціонування суспільства є формування людини як цілісної, всебічно розвиненої особистості. Цю роль виконує насамперед мораль, яка ґрунтується на принципі, згідно з яким людина є найвищою цінністю.

Регулятивна функція. Цю функцію здебільшого вважають головною, доводячи, що основний зміст моралі становлять відповідні вимоги (норми, правила, принципи). Саме завдяки їм мораль виконує регулятивну роль.

Комунікативна функція. Справжнього морального значення будь-який вчинок людини може набути тільки в міжособистісних стосунках, у контексті спілкування. Змістовність спілкування людей значною мірою залежить від рівня їх моральної культури, яка виявляється у доброзичливості, взаємоповазі, приязні.

Пізнавальна функція. Завдяки моралі індивід одержує перші уявлення про норми поведінки, які пред'являє йому суспільство (не тільки інформацію про норми, а й про те, як ними керуватися), про добро і зло, честь і гідність тощо.

Виховна функція. Завдяки моралі здійснюється передавання досвіду попередніх поколінь, формуються уявлення індивіда про добро і зло, гідність, честь, справедливість, що сприяє його самовдосконаленню, виробленню практичних навичок жити і діяти згідно з вимогами суспільства.

Орієнтуюча функція. Мораль збагачує людину не просто знаннями об'єктів самих по собі, а й орієнтує у світі культурних цінностей, допомагає ставитись до них диференційовано, віддаючи перевагу вищим цінностям, які відповідають її потребам, інтересам і смакам.

Мораль, як універсальний регулятор поведінки людини, відносин між людьми, виконує найрізноманітніші функції, які обумовлюються сферою, характером вияву життєдіяльності особи, соціальних груп, суспільства.

Основні етапи історичного розвитку моралі

Мораль – це система поглядів і уявлень, норм і оцінок, принципів, правил і переконань, у межах яких регулюється поведінка людей.

(Мораль – "регулятор" моральної поведінки людини)

Зародження моралі пов'язують із первісним суспільством, у якому виникла природна потреба регулювання відносин між людьми. Практика взаємовідносин між людьми у стародавньому суспільстві, що складалася під впливом жорстокої боротьби за існування, поступово творила звичаї, традиції, яких потрібно було суворо дотримуватись.

Основою такої моралі була первісна рівність і притаманний родовому суспільству колективізм. Людина відчувала свій нерозривний зв'язок із колективом, бо самотійно не могла протистояти багатом своїм суперникам, а також задовольнити свої основні, передусім природні потреби, Вірність, відданість своєму роду і племені, захист, взаємодопомога, співчуття і милосердя – загальноприйняті норми моралі того часу.

В ім'я свого роду виявлялися працелюбність, витриманість, мужність, хоробрість, зневага до смерті. Завдяки спільній праці в первісному суспільстві формувалися такі моральні якості, як обов'язок, справедливість, прихильність.

У первісному суспільстві не було суттєвої майнової диференціації. Це заслуга моралі, яка була єдиною для усіх членів роду, всього племені. Кожен, навіть найслабший представник роду, завдяки загальноприйнятим нормам, відчував за собою його колективну силу. А це було джерелом прояву такого морального почуття, як гідність.

У первісному суспільстві формувалися також і негативні риси моралі. Саме в родовому суспільстві з'являється звичай кровної помсти і людоїства.

Суворі принципи життя зумовили формування таких моральних принципів, як жорстокість, зрадництво, фанатизм. У первісному суспільстві мораль стала однією із основ формування міфологічного світобачення. Вона надихала людину на сліпе підкорення природі, дотримання звичаїв і звичок, які фактично забороняли їй виявляти себе як особистість.

3/ подальшим розвитком суспільства, людських взаємин сягає нового рівня і мораль. З поділом праці розпадається колективізм родових моральних відносин. На зміну приходить мораль, яку визначають жадібність, груба пристрасть до насолоди, брудне користолобство і виправдане грабіжництво.

Ця мораль вибирає собі у підручні засоби такі як злодійство, насильство, зрадництво, підступність. Нова мораль стає поза-родовою, заперечує звичай, традиції минулого і натомість проголошує принципи, що виправдовують соціальну нерівність і несправедливість.

Проте нова мораль стала не лише кроком назад у формуванні світоглядів культури. Нові члени суспільства – вільні громадяни держави не сприймали жорстокості, людоїдства, і ці норми почали засуджуватися.

В історії Середньовіччя мораль фактично ототожнювалася з релігійним проявом духовності. Церква, реально завоювавши політичну владу за допомогою релігії, намагалась заволодіти і душами людей. Мораль Середньовіччя являла собою яскравий прояв дволикості: з одного боку – була пропагандою гуманістично орієнтованої християнської моралі, з іншого – реальні моральні відносини були дуже далекими від любові до ближнього, милосердя тощо. Поряд з цим значну позитивну роль відіграли лицарські, дворянські кодекси честі, які приписували феодалу виявляти вірність своєму сюзерену і "дамі серця", чесність, справедливість, безкорисливість та інші високі моральні якості.

Мораль епохи Ренесансу відіграла значну роль у розвитку людської цивілізації. Це було відродження і понятійне народження гуманістичного змісту моралі. Усвідомивши дійсну природу свого існування і відчувши смак людинолюбства, мораль Ренесансу пориває із середньовічною дволикістю. Ця мораль проповідує тілесну і духовну досконалість людини, вічність добра і минушість зла, непохитну єдність слова і діла.

Починаючи з періоду Нового часу і майже до середини ХХ ст., мораль переживала різні стани відродження своєї дволикості. Спочатку, у XVII - XVIII ст., мораль засуджувала паразитичний спосіб життя аристократії і

НУБІП УКРАЇНИ
пропагувала як позитивні норми і принципи працелюбність, бережливість, скромність, чесність. Моральним ідеалом того часу була енергійна, ділова людина, яка в будь-який спосіб домагається успіху, братства і поваги співвітчизників. Ця мораль спиралася на героїзм людини і її здатність до самопожертви.

НУБІП УКРАЇНИ
Однак, у XIX - XX ст. обіцяне офіційною мораллю різних соціальних систем царство розуму і справедливості насправді виявилось пануванням грошового мішка, злиденності, соціальними лихами і хворобами. Обіцяне "світле" і "багате" майбутнє потонуло в обіймах духовної деградації

НУБІП УКРАЇНИ
особистості. Девілікієть моралі поставала чимдалі наявніше. Людина почала поступово втрачати моральний орієнтир, необхідність виміряти свої вчинки за взірцем, стала керуватися визначеними, хибно окреслєними потребами й інтересами.

НУБІП УКРАЇНИ
Сьогодні людство характеризується активізацією діяльності, зростанням інтересу до свого майбутнього. Страх людства перед майбутнім відступив на другий план хоча б тому, що практично зникла загроза ядерного воєнного протистояння, людство взяло курс на перехід від конфронтації до співробітництва.

НУБІП УКРАЇНИ
Цей перехід можливий і цілком реальним стане тоді, коли сформується нова мораль і реалізується гуманістично орієнтовані принципи моральності, коли на засадах цих принципів взірцями будуть нові норми моралі.

І цими новими нормами мають стати:

НУБІП УКРАЇНИ
доброчесність,
совість,
правда,
милосердя,

НУБІП УКРАЇНИ
доброзичливість,
щирість,
справедливість,
добропорядність,

братерство,
мирнолюбність,
працелюбність,
рівноправність,
свободолюбність.

НУБІП України

Моральні якості – моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній. Наприклад, чесність, вірність та інші риси порядної людини [2].

НУБІП України

Моральні якості є предметом розгляду етики й психології. У соціальній психології моральні цінності розглядаються як складова психологічної атмосфери колективу, спільноти.

НУБІП України

На основі результатів аналізу психолого-педагогічних праць, наукових досліджень у галузі морального виховання та власного педагогічного досвіду нами було розроблено структуру професійно-моральних цінностей та виділено структурні компоненти, які пояснюють специфіку їх формування і функціонування відповідно до фахової діяльності та досліджуваного віку: когнітивний (орієнтуючий), емоційно-мотиваційний (стимулюючий), діяльнісно-регулятивний (продукуючий) (рис. 1.1).

НУБІП України

Рис. 1.1. Структурні компоненти моральних якостей

Когнітивний (орієнтуючий) – пізнавальна активність: знання про професійно-моральні цінності, їх переваги у веденні бізнесу; формування уявлень про прийоми, способи, стратегії моральної поведінки у професійній діяльності, етику ділового спілкування; усвідомлене бажання відповідати представленим зріцям, прагнення до професійно-морального саморозвитку.

НУБІП України

Емоційно-мотиваційний (стимулюючий) – розвиток ціннісних орієнтацій: стимулювання потреб і мотивів до морального самовдосконалення; організація особистісної рефлексії, ідентифікації, емпатії;

подолання соціальних стереотипів; вміння володіти собою: емоціями, настроєм, почуттями; формування милосердності, терпимості, вміння бачити в людині позитивне; міжособистісна взаємодія на засадах толерантності, гуманності, любові; створення індивідуальної програми особистісного і професійно-морального зростання.

Діяльнісно-регулятивний (продукуючий) – індивідуальний особистісноорієнтований стиль професійно-моральної поведінки: навички конструктивного ведення діалогу, переговорів, ділового етикету; вміння співпрацювати на позиціях рівності, відстоювати власну думку; креативне використання рефлексії, емпатії, толерантності у конфліктних ситуаціях та

навички орієнтації у ситуаціях морального вибору; ведення просвітницької і суспільно-корисної діяльності в контексті ствердження демократичних прав та свобод людини.

Структура професійно-моральних цінностей, як і будь-яка інша структура, є цілісною і динамічною системою, компоненти якої органічно взаємопов'язані між собою та взаємодоповнюють один одного [72]. Виокремлення структурних компонентів допускає проектування певного змісту, форм і методів морального впливу, а також визначення тих моральних цінностей, які варто формувати у магістрантів в процесі педагогічної підготовки.

У сучасному світі, в якому ми живемо, де відбуваються різні політичні, соціальні та історичні зміни в житті людей, коли все суспільство поглинене проблемами освоєння нових ринкових відносин, нестабільною економікою, різними політичними труднощами, і що стосується нашої країни, невпевненістю в мирному завтрашньому дні, всі ці чинники впливають на те, що йде занепад розвитку моральних якостей кожної людини, все більше руйнуються моральні та соціальні засади суспільства.

Іншими словами люди втратили бажання вдосконалюватися, змінюватися в кращу сторону. Йде деградація внутрішнього світу людини, він чи стоїть на місці і ніяк не розвивається, це в кращому випадку, або все більше і більше стає жорстокішим.

Життя, так чи інакше, диктує нам свої закони і правила, і часто саме вони визначають свідомість людини. На жаль, дуже багато хто використовує цей факт як вагомий аргумент, який виправдовує їхній моральний розклад, що це не ми такі погані, а життя нас такими зробило. Подібні висловлювання є тільки виправданням для людини, адже тільки від нас залежить, які умови життя у нас будуть.

У житті індивіда повинні бути певні авторитетні моральні якості, які б направляли моральне життя суспільства і особистості в повсякденності. Проте сучасне суспільство втратило традиційні визначення моральним якостям, а нові ще не набуло. Все це впливає на те, що у людей немає чіткої відмінності між поняттями добра і зла, честі, гідності, совісті, йде підміна традиційних уявлень про людину і про сенс життя.

Нам всім доводять, що будь-яка сфера нашого життя може бути оцінена в грошовому еквіваленті. Таке приниження морально-культурних цінностей і впливає на те, що йде розвиток таких моральних якостей як байдужість, егоїзм, жадібність, злість, і як результат, ми бачимо зміну мислення людей, всі навколо більше стурбовані своїм матеріальним становищем, ніж інтелектуальним і моральним розвитком.

Формування внутрішніх моральних якостей засноване на інтелекті, емоціях, волі. Обставини середовища, яке постійно змінюється, змушують людину вирішувати різні інтелектуальні завдання відповідно своїм моральним якостям і при цьому враховувати сучасні вимоги суспільства. Тому моральні якості умовно можна поділити на «можна», «не можна» і «треба».

«Можна» це всі ті якості, які не вступають в протиріччя з внутрішніми переконаннями людини, і відповідають нормам і правилам, прийнятим у

суспільстві. Ці якості не заподіюють нікому шкоди. До таких моральних якостей можна віднести честь, гідність, совість, справедливість.

«Не можна» — це ті якості, які викликають особистісну неприязнь і не прийнятні в суспільстві, такі якості засуджуються. До них можна віднести заздрість, зловтіха, жадібність.

«Потрібно» — це ті моральні якості, які спонукають людину діяти, так як прийнято в суспільстві, навіть якщо ці риси і не характерні йому. Сюди можна віднести борг, відповідальність.

У більш ширшому плані йде поділ моральних якостей на позитивні і негативні. Ми живемо в світі, де наша поведінка диктується соціальними нормами і правилами, але з усіх правил є винятки, тому й виходить, що є люди добропорядні, а є ті, які діють тільки з вигодою для себе, не замислюючись про оточуючих. Це відбувається через те, що на протязі всього нашого життя йде формування позитивних і негативних якостей, прояв яких залежить від виховання, освіти, вміння справлятися з різними ситуаціями.

В повсякденному житті досить таки легко прикритися ширмою добропорядної людини, проте тільки в стресових ситуаціях можна дійсно побачити справжню ціну людини.

Проблема виховання моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі педагогічної підготовки

В даний час проблема розвитку моральних якостей займає дуже велике значення. Протягом останніх двадцяти років йде процес кардинальної зміни світогляду людей. Багато ідеалів, які були важливими для наших батьків, зараз практично зникли, на їх місце прийшли цинізм, байдужість, лицемірство. Тому будь-хто погодиться, що проблеми, які пов'язані з людською моральністю є одними з найважливіших. Саме тому я вважаю, що виховання у магістрів моральних якостей є невід'ємною частиною навчального процесу. Відповідальність за це несе кожен викладач особисто.

Розглядаються філософські, соціальні, психологічні та педагогічні аспекти виховання особистісних якостей студентів в період педагогічної підготовки, а також способи оцінки ступеня їх розвинутої.

З філософської точки зору основні складові й детермінанти моралі визначали Аристотель, Ф.Бекон, Г.Йонас, Ю.Хабермас, В.Шинкарук.

Соціальні аспекти моралі й етики вивчали С.Архангельський, М.Боришевський, С.Ільєнко, А.Малихін, І.Міхеєва, В.Рибалка, Т. Фролов.

Психолого-педагогічні основи та шляхи виховання морально-етичних якостей у різних вікових категорій досліджували В.Болотіна, О.Вишневський, І.Зязюн,

В.Пікельна, І.Потапова, І.Прокопенко, Ю.Щербяк, Н.Щуркова та багато інших. У будь-якому суспільстві педагоги користуються особливим

статусом, щодо них традиційно висуваються високі етичні вимоги, що цілком виправдано з точки зору тієї високої відповідальності, яку педагог бере на

себе. Разом з тим, ця професія вимагає від спеціаліста значних інтелектуальних, фізичних і особливо нервово-психічних затрат, оскільки

передбачає постійне спілкування з людьми в умовах, несприятливих для останніх. На сьогодні в Україні не відпрацьована система адекватної цим

затратам заробітної плати педагога, проте це не повинно слугувати приводом для зниження рівня якості допомоги. Високоморальна особистість

майбутнього педагога повинна стати результатом виховних зусиль його родини, педагогів загальноосвітніх закладів, проте значну роль повинен

відігравати й процес професійної підготовки в вищому навчальному закладі, де провідні особистісні якості остаточно набувають сенсу професійних.

Об'єктом морального виховання є особистість у всій її різноманітності. Але особливо важливим для теорії та практики морального виховання є моральні

якості та властивості особистості, тобто чесноти і негатииви, які часто використовують для оцінки моральності та аморальності тієї чи іншої

особистості в порівнянні з ідеалом, визнаним у суспільстві. Важливу роль у характеристиці ідеалу відіграло ще його платонівське визначення за

допомогою чотирьох чеснот: мудрість, невибагливість, мужність,

справедливість. Християнська моральність додає ще три чесноти: віра, надія, любов, вищим об'єктом яких є Бог. Поряд із цим існують і сім смертних гріхів: гордість, жадібність, хтивість, червоногодження, гнів, лінощі. Тобто

моральний ідеал та його антипод характеризуються низкою моральних якостей, чеснот та недоліків. Пошуки показників моральності особистості вже

десять років є суттєвою проблемою вищої школи. Автори „Примірного змісту виховання” [3] вбачають моральну вихованість особистості у наявності таких моральних якостей, як активність, самостійність, ініціативність. І.С.

Мар'яно головними показниками вважає сумлінність, дружбу, взаємодопомогу [4], Н.І. Монахов – повагу до інших, доброту, чесність [5].

Таким чином, на сьогодні наявна невизначеність критеріїв та показників моральної вихованості особистості. Ця розбіжність впливає на процес

морального виховання в сучасних медичних вишах. Викладачам важливо не тільки мати уявлення про головні моральні якості, але і про їхню систему, типологію та місце в системі загальних якостей особистості. Моральне

виховання – процес, спрямований на формування та розвиток цілісної особистості людини. Воно передбачає формування позитивного ставлення до

Батьківщини, суспільства, людей, праці, своїх обов'язків та до самого себе [6].

Моральне виховання – двобічний процес. Це взаємодія педагога і студентів у їхніх відповідних діях. Моральні поняття починають керувати діями лише тоді, коли вони не тільки вивчені, але й усвідомлені та перетворені на моральні

переконання. Наявність таких переконань, сталих навичок моральної поведінки свідчить про моральну зрілість людини. Єдність моральної

свідомості, моральних почуттів і моральної поведінки втілена у стійких моральних якостях особистості.

Поняття „моральні якості особистості” дуже складне. Воно дозволяє виділити в суспільному житті і схарактеризувати з морального погляду

найтипівіші риси поведінки людини. Моральні якості характеризують як вчинки, незалежно від того, хто їх здійснює, так і окремі сторони поведінки особистості, які виступають як риси її характеру. Поняття „моральні якості”

не містить у собі конкретних вказівок на те, які вчинки людина повинна здійснювати, а які ні. Воно лише узагальнює, характеризує та оцінює окремі сторони поведінки, а людина повинна сама вирішувати, як їй треба діяти в

окремих ситуаціях, щоб проявити певні моральні якості. Поняття „моральні якості” обов’язково охоплює цей оцінювальний бік: певне (позитивне чи негативне) ставлення до нього. Необхідність дослідження й вирішення зазначеної проблеми, її актуальність і доцільність зумовлені наявними суперечностями між:

- об’єктивною потребою суспільства у високопрофесійних педагогах, які здатні ефективно працювати в несприятливій соціально-економічній ситуації, та недостатньою спрямованістю підготовки педагога в умовах вищої школи на актуалізацію і розвиток його самоврядності на високоморальних засадах;

- необхідністю для ефективної педагогічної діяльності цілеспрямованої особистісної активності випускника вищу і недостатністю засобів мотивації для її формування у студентів;

- усвідомленістю важливості та складності процесу виховання конструктивних засад організації професійної взаємодії випускника вищої школи і недостатньою розробленістю в сучасній педагогічній науці та практиці ефективних засобів, спрямованих на забезпечення цього процесу.

На нашу думку, достатньо складним є оцінювання моральних якостей майбутніх педагогів. У педагогічній теорії та практиці зміст понять якостей, їхня кількість не мають сталого числового розв’язання. Так Н.Є.Щуркова підкреслює, що „розвитку теорії і практики морального виховання перешкоджає саме невизначеність і безмежність змісту цього процесу: скільки і які якості мають бути обов’язково сформованими”[3]. Аналізуючи моральні якості, необхідно враховувати їхні функції в поведінці суб’єкта, їхню взаємодію і здатність до взаємодоповнення і взаємозбагачення.

У вихованні моральних якостей варто спиратися на гуманістичну ідею про те, що людині від природи притаманне прагнення до добра, правди і краси

[7]. Виховання наступників, на думку О.Вишневецького, має забезпечити формування в них такої системи цінностей [8]:

– Абсолютно вічні якості – загальнолюдські якості, що мають універсальне значення та необмежену сферу застосування (доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість).

– Національні якості – є значущими для одного народу. Сюди належать такі поняття, як патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять.

– Громадянські якості ґрунтуються на визнанні гідності людей і характерні для демократичних суспільств. Це, зокрема, права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, поваги до закону.

– Сімейні якості – моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, культ предків.

Обираючи ту чи іншу моральну якість, студент тим самим формує свого роду довгостроковий план своєї поведінки й діяльності, визначає тривку смислову перспективу останньої. Якщо мотивація дає відповідь на запитання чому, для чого людина діє певним чином, то доповнююча її цінність висвітлює те, заради чого діє людина, чому вона присвячує свою діяльність [9].

Враховуючи вплив на майбутню професійну діяльність студентів педагогічних ВНЗ, Н. Єременко, Ю. Бабанський, Л. Іванова, Н. Монахов, М. Фіцула [10] виділяють п'ять основних груп моральних якостей (моральні цінності, які забезпечують громадянську спрямованість; моральні якості, спрямовані на досягнення поставлених цілей; якості, що допомагають контролювати і гальмувати негативні прояви у поведінці; моральні якості, які допомагають у досягненні мети і зосереджені на зміні вчинків; моральні цінності, що сприяють самовдосконаленню і створенню позитивної моральної сфери подальшого розвитку особистості). Н. Дяченко серед моральних якостей, які мають особливе значення для майбутньої професійної діяльності, виокремлює професійний обов'язок, професійну честь, професійну гордість і професійну етику [11].

О. Денишик, посилаючись на дослідження М. Фіцули, Ю. Бабанського, Н. Єфременко, Л. Іванова та Н. Монахова, визначив такі групи моральних якостей, враховуючи їхній вплив на професійну діяльність та поведінку майбутніх юристів [12]: моральні якості, які забезпечують громадянську спрямованість та зміст соціальних цінностей особистості; моральні якості, спрямовані на досягнення поставлених цілей; моральні якості, які допомагають контролювати і гальмувати негативні прояви у поведінці; моральні якості, які сприяють досягненню мети; моральні якості, які сприяють самовдосконаленню.

1.3. Аналіз стану дослідження проблеми виховання моральних якостей студентів у науковій літературі

Проблемі виховання моральних якостей у закладах вищої освіти присвячені численні дослідження вчених. Зважаючи на різноманітність аспектів, які вивчаються науковцями, доцільно виокремити декілька груп наукових праць. Це дослідження, спрямовані на:

- формування моральної культури та моральних якостей особистості;
- розвиток моральних цінностей особистості;
- моральне виховання студентів вищих навчальних закладів;
- формування духовно-моральних якостей майбутніх педагогів;
- професійну підготовку студентів та магістрантів вищих навчальних закладів;

Окрему групу із питань професійної підготовки складають праці зарубіжних авторів. Проблеми формування моральних якостей особистості загалом, та на тлі загальної культури зокрема, досліджували К. Байша, І. Бех, Л. Бурдейна, Г. Ваєянович, І. Грязнов, В. Діулїна, І. Зязюн, С. Крук, В. Лозовий, В. Плахтій, О. Пометун, О. Савченко, О. Сухомлинська, Л. Хоружа тощо. Науковці визначали особистісні моральні якості (Б.Ананьєв, Г. Бельська, І. Д. Бех, І. Кон, А. Харчев); характеризували гуманність як особливе ставлення до людей (Л. Гордін, В. Киричок); вивчали культуру поведінки та спілкування (О. Богданова, Є.Янніцька) моральні взаємини особистості (Л.

Архангельський, В. М'яшищев, Є. Старовойтенко) тощо. Ряд вчених акцентували увагу на ролі соціокультурного середовища у вихованні особистості (М. Аплетасв, В. Богатова, Є. Бондаревська). Аналіз досліджень

науковців дав змогу зробити висновок, що розвиток моральних якостей є складним процесом. Його ефективність зростає за наявності в особистості мотивації до проявів моральної поведінки.

Таким чином, проектуючи методіку виховання моральних якостей у закладі освіти чи у професійній сфері необхідно передусім показати об'єктам виховної діяльності значення моральності для досягнення успіху, а також для

духовної досконалості як християнина. Складовою моральних якостей особистості є моральні цінності. Їх структуру та проблеми розвитку з'ясовували І. Д. Бех, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська,

О. Ярмоленко тощо.

Важливе значення для теорії та практики виховання моральних якостей мають ідеї М. Стельмаховича. Він відродив народну педагогіку, розкрив її виховний потенціал, обґрунтував ефективні шляхи, форми виховання в особистості моральних цінностей; поглибив та розширив коло досліджуваних

питань, що розкривають аспект системності в народному. Серед моральних цінностей українського народу М. Стельмахович виділив: «адепт чесної праці, господарність, прагнення жити «за законом», за кодексом порядності, шляхетність, лицарство, осудливе ставлення до нероб, хитрунів, брехунів, злодіїв та шахраїв, підлабузників, ненависть до кривдників, зрадників, лакиз,

джигунів, ехильність до самоорганізації, миролюбність, віра в кращі людські риси, висока оцінка компетентності та професіоналізму» [13]. Наявність таких цінностей у ментальності українського народу сприятливо впливає на підготовку майбутніх фахівців, і є тим чинником, який стимулює процес морального виховання у професійній сфері.

Аналіз праць українських авторів з проблем розвитку виховання моральних якостей свідчить про необхідність створення сприятливого психоемоційного середовища для формування моральних цінностей, інтеграції

процесів духовного і морального виховання, а також застосовування в навчально-виховному процесі засобів етнопедагогіки. Такі ідеї є актуальними не тільки для реалізації виховних впливів у загальноосвітніх навчальних

зкладах, а й у вищій школі. Проблема формування моральної культури та

духовно-моральних якостей студентів вищих закладів освіти стала предметом

дослідження М. Аппетаєва, З. Васильєвої, А. Зязюна, Д. Гришина, І. Марчука,

О. Плавуцької, Р. Скульського, О. Сущенка тощо. Вони розглянули значення,

мету і зміст виховання моральних якостей, охарактеризували його джерела та

фактори, обґрунтували методи діагностики, критерії та рівні морального

розвитку, визначили ефективні шляхи формування духовно-моральних

якостей особистості студента.

Доцільно зробити висновок, що саме зовнішні чинники є основною

перешкодою для формування професійно-моральних цінностей майбутніх

викладачів. Суспільно-політичні проблеми ускладнюють створення мотивації

до розвитку моральності і духовності, що необхідно враховувати у науковій

діяльності. Проте не варто ігнорувати й внутрішні чинники. У нормативних

документах магістратури вищої школи фактично відсутня увага до духовного

виховання майбутніх педагогів. О. Сущенко визначив шляхи формування

духовності майбутніх викладачів вищої школи, якими є побудова взаємин на

суб'єкт-суб'єктній основі, визначення критерію розумної міри у духовному

саморозкритті педагога, що дасть змогу відфільтрувати деструктивне,

реалізувати самовиховання духовної складової у викладачів вищих

навчальних закладів. На думку ученого, духовне відродження суспільства

необхідно розпочинати саме з викладачів вищої школи, духовні якості яких

передаються студентам та магістрантам: «Викладачі працюють у закладах

освіти все життя. Їх цінність з роками не девальвується, адже навіть після

перетворення у невидимі пилінки вічної земної матерії вони продовжують

заповнювати внутрішній світ своїх студентів, сидять у них на плечі, як ангель-

хоронитель, детермінують способи і смисли життєдіяльності. Причина такої

залежності криється у змісті професії педагога. Вона є однією з небагатьох, у

якій існує обов'язок «взаємо-просочуватися», взаємозбагачуватися почуттями, думками і діями іншої людини» [14].

У розвитку моральних якостей та культури студентів ВНЗ існують не тільки сприятливі чинники, а й ті, які перешкоджають їх вихованню. Це передусім зниження рівня загальної та моральної культури викладачів, на що вказує А. Шейтченко. Вона зазначила, що вчені фіксують «факти розмивання своєрідної викладацької субкультури, на що вплинули різноманітні потрясіння і перекося за останні два десятиліття. Сьогодні для повноцінного (сучасного)

виконання викладачем усього щонайширшого спектра його соціальних функцій мало знати і пам'ятати – необхідно розуміти, тобто вміти розкривати сенс знання, не просто передавати готовий матеріал чи схеми з його здобування. Своєрідна соціальна деградація викладача зробила можливою

поведінку, яка раніше здавалася і була неприпустимою: некоректне ставлення до своїх обов'язків, ухиляння від науково-дослідної діяльності, стягування поборів зі студентів, відмова від професійної етики, виробленої поколіннями, відчутне скорочення кількості носіїв інтелектуального потенціалу серед викладачів ВНЗ тощо. О. Власенко [15], виявляючи причини, які гальмують

формування моральних якостей та цінностей у навчально-виховній діяльності вищих навчальних закладів, з'ясувала, що у значній кількості викладачів відсутнє прагнення розвивати такі особистісні цінності, як чесність, людяність, правдивість, доброта, відповідальність, толерантність, яку вони

пояснюють перевантаженням навчальних програм та конкретними завданнями фахових чи загальних дисциплін. Серед факторів, що гальмують

розвиток моральних цінностей, визначаються застарілі авторські методи, психолого-педагогічна невідповідність викладачів до процесу гуманістичного виховання; їх перевантаження непрямыми обов'язками, відсутність нових підручників. Значна кількість студентів педагогічних вузів

досконало не володіють загальнонауковими вміннями та навичками, не завжди готові вибрати найбільш відповідні способи навчально-виховної діяльності у певних ситуаціях і тим самим гальмують процес розвитку

гуманістичних якостей та цінностей. У педагогічних закладах освіти нечітко визначений підхід до виховання, відсутні концепції виховання, переважає авторитарний стиль у спілкуванні викладачів і студентів, втрачається зв'язок з випускниками.

Аналіз праць із морального виховання студентів дає підстави зробити висновок, що негативних чинників виховного процесу можна уникнути за допомогою новітніх методів та технологій виховного процесу, створенням у ВНЗ нових виховних структур, які б діяли у сприятливому емоційному середовищі. Правильність такого висновку підтверджується також

дослідженням О. Денищика [16]. Учений, розробивши шляхи удосконалення процесу формування моральної культури у професійній підготовці майбутніх педагогів, запроєктував модель цього процесу та обґрунтував низку педагогічних умов: реалізація сучасних освітніх технологій; удосконалення

соціально-педагогічної складової змісту навчання; інтенсифікація виховної функції науково-педагогічних працівників, кураторів, наставників студентських груп; посилення впливу студентських колективів та їх самоврядних структур щодо залучення молоді до інтелектуально-пізнавальної, культурно-просвітницької та громадської діяльності. Учений

встановив, що в умовах гуманізації існує потреба в перебудові змісту та методів педагогічної освіти, пошуку якісно-нових підходів (суб'єкт-суб'єктні відносини, діалогічне спілкування) до формування моральної культури в процесі соціалізації, виховання, самовиховання, різних видів діяльності та спілкування.

У певних дослідженнях запропоновано для формування професійно-моральних якостей традиційні форми і методи роботи: виконання практичних завдань, курсових робіт, проведення спостережень та досліджень під час різних видів практик; участь у виставках, предметних олімпіадах, наукових семінарах; розробка програми самовдосконалення і формування адекватної Я-концепції, уміння самореалізації в професійному спілкуванні, поведінці,

діяльності [17]. Проте такий складний процес як виховання моральних якостей вимагає також іновативних форм і технологій роботи.

Серед важливих чинників формування професійно значущих якостей майбутнього професіонала Р. Гейзерська виділила спільну наукову працю викладача й магістранта, обговорення наукових ідей, актуальних проблем розвитку, а також участь магістрантів у кафедральній науковій роботі, наукових семінарах, конференціях, публікацію наукових праць. Такі ідеї є актуальними для виховання професійно-моральних якостей майбутніх

магістрів ПВШ. Варто припустити, що спільна наукова праця викладачів і магістрантів має реалізовуватися через наступність та різноманітність форм і методів аудиторної та позааудиторної роботи. Науковець акцентувала увагу на тому, що саме у магістратурі найефективніше відбувається формування професійно значущих якостей. Цьому сприяє окрім навчальної діяльності

позааудиторна та виховна робота. Проте нею недостатньо приділено уваги вихованню моральних, зокрема професійно-моральних якостей майбутнього педагога та магістра.

Проте виховання моральних якостей має також певну специфіку, і тому визначені умови не можуть бути автоматично перенесені на досліджуваний нами процес. Л. Бурдейна, вивчаючи питання формування моральної культури студентів з'ясувала, що в вищих навчальних закладах виховання моральної культури студентської молоді досить часто залишається поза увагою завдань, які розв'язує педагогічний колектив. У системі роботи багатьох викладачів

спостерігається орієнтація лише на формування професійних знань, умінь і навичок, а проблеми виховання, зокрема, виховання моральної культури студентів, залишаються поза увагою [18]. Л. Бурдейна довела необхідність

використання концепції знаково-контекстного навчання; впровадження діалогічного спілкування професійного спрямування; залучення студентів до пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної і практичної діяльності. У структурі моральної культури нею виділено когнітивний, емоційно-мотиваційний, регулятивний та діяльнісно-практичний компоненти [19]. Аналіз праць Л.

Бурдейної дає змогу зробити висновок, що й формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрантів відбуватиметься ефективніше за умови їх залучення до різних видів діяльності та врахування суспільно-політичних чинників досліджуваного процесу.

Однак, зважаючи на те, що сучасний український студент, майбутній магістр – це політично свідома, різносторонньо розвинена особистість, яка є рушійною силою нашої молодої демократичної держави, вища школа не може стояти осторонь процесу виховання нового покоління українців. Як показують результати останніх досліджень, у структурі моральних цінностей сучасних

студентів знизився статус духовності і підвищився статус матеріальної забезпеченості, цінностей приватного життя. Проблеми матеріального забезпечення, фізичного виживання дедалі більше витісняють духовні потреби та запити молоді. Пріоритети вибудовуються в такому порядку: здоров'я,

матеріальний добробут, багатство, друзі, кохання. Лише на другий план відійшли не тільки власне духовні, але й політичні, громадянські цінності [20]. У розвинених зарубіжних державах рівень матеріального благополуччя людей значно вищий, ніж в Україні. Доцільно припустити, що й стан сформованості

моральної культури за умов задоволення матеріальних потреб, вищий. Отже, зростає інтерес до праць учених зарубіжних держав. Це, однак, не означає, що можна взяти готові шаблони із зарубіжного досвіду та механічно перенести їх в середовище сучасної української вищої школи. Досвід зарубіжної педагогіки

може слугувати лише прикладом, методологічні зразки та характерні засади якого можна частково застосувати, враховуючи конкретні умови української дійсності, особливості національної освіти, систему виховання та менталітет українського народу. Проблема розвитку моральних якостей студента

відображена у численних працях зарубіжних педагогів, які її вирішували здавна. Ще в епоху Відродження чеський діяч Я. А. Коменський створив програму морального виховання дітей та юнацтва. Його класична педагогічна спадщина наповнена цінними гуманними порадами щодо родинного виховання і відображена у творі «Велика дидактика».

Найпростішою формою виховання моральних якостей є приклад, який викладач подає студентам. Це часто бентежить тих вчителів, які вважають своїм основним завданням передачу знань і не звикли бути зразковим носієм морально-етичних чеснот. Однак, незаперечним є той факт, що викладач не повинен забувати про вплив, який здійснюють його дії та поведінка на студентів як в аудиторії так і поза нею. Форма пояснення теж є однією з провідних та базових форм виховання моральних якостей, адже питання, які виникають в процесі навчання часто носять прихований моральний зміст.

Основне завдання викладача – це донести та пояснити морально-етичний аспект будь-якого явища, чи події, яка вивчається у певному академічному курсі. Заохочення також є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу, адже студент, який не справляється з тою чи іншою академічною дисципліною, чи той, якого виключили зі студентської футбольної команди особливо потребує заохочення викладача, стимуляції та мотивації подальшої пізнавальної діяльності. Викладач повинен вміти віднайти потрібний момент і провести з таким студентом бесіду віч-на-віч. Незаперечним є той факт, що студентська група – це мала частина соціуму зі своїми ознаками, правилами поведінки та усталеними відносинами. Завданням викладача є створення хорошого морально-етичного клімату на основі поваги до студентів, справедливості, ввічливості та толерантності у відношенні до кожного. Викладач повинен піклуватися про наявність балансу між змаганням та співпрацею, про психологічну комфортність «слабких» студентів у групі, про загальну відповідальність та здатність працювати в колективі.

Однак робота з виховання моральних якостей сучасних студентів все ще не має чітко визначеного спрямування. На сьогодні залишаються нерозв'язаними проблеми формування моральних якостей магістрів вищих навчальних закладів. Основними напрямками дослідження цієї проблеми є:

– обґрунтування системи діагностики сформованості моральних якостей магістрів;

визначення та експериментальна перевірка педагогічних умов
реалізації досліджуваного процесу;
– проектування та апробація моделі формування моральних якостей
магістрантів вищих начальних закладів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до розділу 1

1. Визначено поняття «моральні якості» - моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній. Наприклад, чесність, вірність та інші риси порядної людини. З'ясовано структуру моральних якостей та виокремлено структурні компоненти, які пояснюють специфіку їх формування і функціонування: когнітивний (орієнтуючий), емоційно-мотиваційний (стимулюючий), діяльнісно-регулятивний (продукуючий).

2) Визначено, що суттєвою перешкодою для формування моральних цінностей магістрів є зовнішні чинники, зокрема суспільно-політичні проблеми, які ускладнюють створення мотивації до розвитку моральності і духовності.

3. Питання формування моральних якостей магістрів не відображені у спеціальних педагогічних дослідженнях. Ученими не з'ясовані шляхи та педагогічні умови морального розвитку майбутніх фахівців у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, потребує обґрунтування діагностичний апарат сформованості моральних якостей.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ПІВШІ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Обґрунтування педагогічних умов забезпечення формування моральних якостей магістрів спеціальності ПІВШІ у процесі педагогічної підготовки.

Методичні рекомендації розкривають сутність реалізації в освітньому процесі закладів вищої освіти трьох педагогічних умов формування моральних якостей магістрантів, а саме:

залучення студентів у практичну самостійну діяльність, що зумовлює прояв їх моральних якостей;

організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та поза-аудиторної роботи;
реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання у процесі педагогічної підготовки.

Структурно-методичні рекомендації описані за трьома напрямками. Перший напрямок присвячено розкриттю особливостей організації самостійної роботи студентів, який сприятиме формуванню моральних якостей. За другим напрямком розкривається сутність організації процесу виховання ціннісного ставлення студентів до формування моральних якостей

в поза-аудиторній та аудиторній роботі. Обґрунтовується вибір методів формування моральних якостей. За третім напрямком розкривається реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання.

Так, перша педагогічна умова спрямована на формування діяльнісного та особистісного компоненту. Під час включення у робочий процес, що передбачає виконання функцій у поза-аудиторній діяльності, студент на практиці відпрацьовує навички ефективної діяльності, засвоює прийоми організації діяльності колективу, вчиться контролювати та оцінювати свою роботу. Все це призводить не тільки до формування практичних навичок, а й до глибинних особистісних змін, до переосмислення студентом власної позиції, зміни самооцінки, до формування моральних якостей.

Перша педагогічна умова має реалізовуватися на першому етапі роботи зі студентами. Саме в процесі самостійної діяльності студенти зможуть на практиці усвідомити не тільки свої сильні, а й слабкі сторони як потенційних викладачів. Розуміння власних зон розвитку стане мотивуючим фактором для розвитку та саморозвитку при реалізації наступних педагогічних умов.

Друга педагогічна умова спрямована на розвиток мотиваційно-ціннісного компоненту студента в поза-аудиторній та аудиторній роботі.

Система виховних заходів, що пропонується при реалізації другої педагогічної умови, дає можливість студенту усвідомити унікальну цінність своєї позиції

для досягнення життєвого та професійного успіху, а також сприяє виникненню мотивації до розвитку моральних якостей.

Третя педагогічна умова спрямована на розвиток когнітивного компоненту. У процесі моделювання різних ситуацій, відбувається поглиблення знань студентів про шляхи ефективної взаємодії з послідовниками, про можливості зайняття такої позиції, при якій формується здатність до всебічного аналізу різноманітних виробничих ситуацій з позиції педагога.

Беручи участь у заходах з реалізації третьої педагогічної умови, студент переосмислює своє уявлення про себе як про педагога та починає процес свідомого та цілеспрямованого вибудовування власної викладацької позиції. Таким чином, перед реалізацією третьої педагогічної умови студент вже підготований до розвитку ціннісного ставлення до моральних якостей і на особистісному, і на діяльнісному, і на когнітивному рівні.

Для високоефективної реалізації педагогічних умов формування моральних якостей студентів нами були сформовані базові методичні рекомендації, що можуть використовуватися педагогами та методистами закладів вищої технічної освіти для планування власних заходів з розвитку моральних якостей майбутніх фахівців.

Перша педагогічна умова формування моральних якостей магістра передбачає його залучення у практичну самостійну діяльність. Самостійні форми роботи сприяють формуванню більш свідомого підходу особистості до оволодіння новими знаннями, навичками та вміннями. В контексті нашого дослідження необхідно зауважити те, що найважливішим показником самостійної роботи студента є свідома зміна самого себе, при цьому здійснюється набуття якостей, насамперед когнітивних та морально-вольових.

Варто зазначити, що важливу роль у цій системі відіграє й викладач, на якого покладено функції мотивування студента, консультування у ході виконання практичних завдань та фінальної оцінки результату. Саме оцінка викладача

дає студенту змогу усвідомити рівень отриманих знань та вмінь, а також здійснити їх корекцію при необхідності.

Завдання викладача та студента в процесі організації самостійної роботи

Завдання викладача	Завдання студента
Стадія постановки завдання	
Визначення проблемної ситуації, що потребує розв'язання	Усвідомлення важливості вирішення проблеми на особистісному чи соціальному рівні
Стадія мотивування	
Мотивування студента на виконання роботи	Усвідомлення зв'язку між виконанням завдання та саморозвитком
Стадія планування	
Виокремлення у загальному вигляді ключових завдань	Складення детального плану досягнення цілі з урахуванням власних психологічних рис і навичок
Стадія виконання завдання	
Консультування за потребою студента	Виконання завдань Відстеження відповідності реалізованих та запланованих заходів Корекція плану за необхідністю Самотивація Пошук шляхів найбільш оптимального виконання завдання
Стадія формування звіту за результатами роботи	
Консультування за потребою студента	Рефлексія Усвідомлення сутності виконаної роботи Формулювання змісту основних досягнень Формулювання висновків Осмислення напрямків подальшої роботи над собою
Стадія оцінки	
Зворотний зв'язок за результатами роботи	Презентація результатів Переосмислення сутності виконаної роботи

Ще раз підкреслимо, що, на нашу думку, самостійна робота має реалізовуватися в поза-аудиторній діяльності та відкривати перед студентами

простір для творчості та саморозвитку, і саме через це вона не має занадто

жорстко контролюватися та опіюватися, що сприятиме формуванню їх моральних якостей.

Для реалізації другої педагогічної умови з метою забезпечення виконання окреслених вище напрямів необхідне застосування методів виховання. Які підходять для запровадження в поза-аудиторній та аудиторній роботі.

Найбільш доцільними для цього С. Максимюк вважає способи та шляхи взаємопов'язаної активності об'єктів та суб'єктів виховного процесу для формування в останніх певних якостей, переконань, поглядів, звичок та навичок [21].

Ю. Бабанський запропонував поділ методів виховання залежно від функцій, які вони виконують у процесі цілеспрямованого розвитку особистості суб'єкта виховання. Він виокремив: методи формування свідомості (лекція, диспут, бесіда, метод прикладу); методи формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, вправління, громадська думка, доручення, привчання), методи стимулювання діяльності (заохочення, схвалення, покарання) та методи контролю ефективності процесу виховання (бесіда, опитування, анкетування) [22].

На нашу думку, в процесі виховання ціннісного ставлення до формування моральних якостей в поза-аудиторній та аудиторній роботі важливо використовувати методи виховання всіх згаданих типів.

Основними формами спільної роботи викладачів психолого-педагогічних дисциплін та магістрантів, окрім традиційних – лекції, практичні та семінарські заняття, є диспути, дебати, круглі столи. Обмеженість у часі аудиторної роботи, недостатні можливості бази університету для духовно-морального виховання зумовили потребу в запровадженні нових структур, які б забезпечували досягнення визначеної мети дослідження.

Третя педагогічна умова – новітні освітні технології морального виховання у процесі педагогічної підготовки можлива за допомогою створення «Школи розвитку моральних якостей». Завдяки створенню такої школи реалізуються педагогічні умови процесу формування моральних якостей магістрів ПВД. У «Школі розвитку моральних якостей» магістранти

залучаються до виховної роботи зі студентами, спільно готуючи наукові та навчальні проекти, розробляючи плани розвитку моральних якостей, вивчаючи історичні аспекти розвитку моральних якостей, організовуючи ділові ігри, диспути, дебати, здійснюючи діагностування сформованості цінностей. Така діяльність стимулює магістрів до професійного морального самовиховання, адже вони виконують обов'язки наставників.

Отже, у формуванні моральних якостей магістрантів обов'язковим структурним підрозділом є «Школа розвитку моральних якостей», у якій відбувається виховання необхідних якостей у процесі професійного вишколу.

Результативність роботи школи забезпечується залученням до нього викладачів педагогічних дисциплін, провідних педагогів, які мають переконати магістрів, що без таких якостей як професійна честь, наполегливість, обов'язок тощо успішна діяльність неможлива.

Форми роботи «Школи розвитку моральних якостей»:

-Круглий стіл «Причини занепаду моральності в Україні. Шляхи які призведуть до змін»

-Диспут «Чи потрібна педагогу порядність?»

-Шоу-програма «Педагогіка і нічого особистого»

-Контроль рівня підготовки до професійної діяльності

Методи роботи «Школи розвитку моральних якостей»: мозковий штурм, бесіда, розповідь, метод «Прес», аналіз джерел, прогнозування, спостереження, анкетування, тестування, вивчення продуктів діяльності студентів та магістрантів, метод експертних оцінок, вивчення і виховання у педагогічних ситуаціях, соціометрія, недописані тези.

Організація діяльності «Школи розвитку моральних якостей»

Мета	Завдання	Учасники	Форми	Технології	Методи
Підготовка висококомпетентного	Г.Розширення розуміння ролі псих.	Викладачі психологічних,	Круглі столи, диспути	Інтерактивні критичного мислення	Пошуковобібліографічний

спеціаліста з європейським рівнем професійної і моральної грамотності	пед. знань у проф. підготовці	педагогічних, дисциплі, етики, філософії, представники духовенства, музикознавці, студенти, магістри	Тренінгові програми	Тренінгові, сугестивні	аналіз літератури, Вправи, спостереження, опитування, анкетування, бесіди.
	2. Вивчення основних прийомів і здійснення візуальної та вербальної діагностики		Екскурсії в духовні центри.	Формування творчої особистості.	Розповідь, вправи інтерактивних технологій
	3. Розвиток мотивації на формування проф-моральних цінностей		Конкурси	Колективно-го творчого	Вправи на взаємодію у команді, ділові ігри, тестування
	4. Оволодіння практичними навичками роботи в команді		Практичні заняття, театральні постановки	Інформаційно-комунікаційні, ігрові.	Вправи на контактність, створення презентацій,
	5. Розвиток умінь та навичок ефективного спілкування		Зустрічі з представниками духовенства, творчі вечори, шоу-програми	Формування духовних цінностей, формування моральної культури, конфесійні	Духовні вправи, написання есе.
	6. Створення сприятливого емоційного середовища				

Провідними формами роботи викладачів та студентів у «Школі

розвитку моральних якостей» є круглі столи із представниками релігійних об'єднань, тренінгові програми із розвитку психічних функцій, що сприяють вихованню моралі у професійній сфері, екскурсії у духовні центри тощо, які підсилюють емоційність процесу формування моральних якостей магістрів.

Зазвичай магістри вважають, що їх моральні якості сформовані на належному рівні, і лише результати діагностики часто є стимулом для роботи над собою. У «Школі розвитку моральних якостей» вивчається технологія діагностування, проводиться комп'ютерна діагностика розвитку особистісних цінностей; магістри навчаються заповнювати картки спостережень за студентами, здійснювати самоаналіз та аналіз стану сформованості якостей у студентів. Його результати розглядаються як джерело для визначення майбутніх цілей.

Тривалий час у радянський період головні вектори морального виховання в суспільстві загалом та в освітній галузі зокрема визначала освітньо-виховна концепція держави. На сучасному етапі така концепція не створена, натомість у засобах масової інформації акцентується увага на існуванні подвійних стандартів життя і моралі у державних, приватних та громадських структурах. Безперечно, моральна і духовна криза, яка виникла в Україні, є тим зовнішнім чинником, який негативно впливає на виховну систему в освітній галузі. Проте на нього не тільки необхідно зважати як на деструктивний зовнішній фактор, а й виявляти шляхи протидії йому, що має бути передбачено у моделі формування моральних цінностей магістрів ПВШ.

Зокрема, вплив несприятливих суспільно-політичних обставин можна компенсувати розширенням поза-аудиторної виховної діяльності, позаяк аудиторна психолого-педагогічна підготовка обмежена часом і не дає можливості всебічно і комплексно здійснювати виховну роботу. Ще одним зовнішнім чинником є державне замовлення на сучасного спеціаліста. Він має передусім володіти фаховими компетентностями, тобто мати ґрунтовні знання. Проте рівень сформованості моральних якостей не є тим критерієм, на який орієнтується роботодавець, а це, в свою чергу, знецінює мотивацію до виховної роботи. Подолати цей негативний чинник можна окрім розширення поза-аудиторної виховної діяльності удосконаленням змісту психолого-педагогічної підготовки, зокрема, її соціально-виховної складової. Під час такого вишколу майбутні фахівці повинні довідатися, що відсутність моралі –

це той критерій, який враховується під час звільнення з робочого місця за умов скорочення кадрів та інших критичних обставин.

Серед концепцій та теорій, які визначають цільовий, змістовий, компонентні та педагогічні умови формування моральних якостей, вагомим місце відводиться ідеям класиків національної педагогіки К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, які акцентували увагу на необхідності виховання моральних якостей у діяльності на основі особистого прикладу педагога зі створенням сприятливого емоційного фону від переживання відчуття радості, піднесення за творення добра. Такі підходи зберігають

актуальність також у процесі формування моральних цінностей у майбутніх магістрів, зумовлюючи потребу їх залучення до виховної роботи зі студентами, яка б була позбавлена рутинності, наповнена творчістю і оптимізмом.

Отже, зовнішні чинники впливають на обґрунтування всіх компонентів моделі формування моральних цінностей магістрантів, зокрема, мети, змісту процесу, форм, методів, педагогічних умов у їх єдності та взаємозв'язку.

Технологічні схеми започатковують концептуально-цільові компоненти. Метою запроєктованої моделі є формування у магістрантів моральних якостей. Вони розглядаються як складне утворення, що має три компоненти: когнітивний (орієнтуючий), емоційно-мотиваційний (стимулюючий), діяльнісно-регулятивний (продукуючий) і нараховує три групи цінностей:

- цінності, що забезпечують професійну мотивацію – професійний обов'язок і професійна честь;

- цінності, що забезпечують професійну компетентність – професійно-моральний досвід;

- цінності, що регулюють взаємовідносини – професійна етика, контроль проявів у поведінці.

Відповідно до мети та структури моральних якостей визначається зміст досліджуваного процесу. Його теоретико-методологічні й технологічні аспекти відображені у низці психолого-педагогічних дисциплін: педагогіці і

психології вищої школи, методиці викладання у вищій школі, педагогічному менеджменті.

2.2. Організація дослідно-експериментальної роботи та її результати

Науково-дослідна, експериментальна робота в освітній установі називається спеціальною діяльністю педагогів та інших працівників освітніх установ, планомерно організована з метою отримання необхідної інформації, що містить розв'язання якої-небудь педагогічної проблеми, а також з метою реалізації на практиці нового зразка педагогічного досвіду [23]. Одним із завдань нашого дослідження є розробка та апробація експериментальної методики реалізації визначених педагогічних умов та відображення її у моделі.

Експериментальна робота передбачає: розробку змісту, організації та методики формувального педагогічного експерименту; визначення змістових характеристик моральних якостей магістрантів та порівняльний аналіз особливостей моральних якостей студентів-випускників в різних умовах їх формування у межах освітньої системи; апробацію комплексу обґрунтованих педагогічних умов формування моральних якостей студентів; обґрунтування методичних рекомендацій щодо впровадження розробленої методики.

Задля з'ясування умов забезпечення продуктивності здійснення експерименту при розв'язанні виховних завдань, зважаючи на те, що особистість як суб'єкт процесу формування моральних якостей є специфічним об'єктом дослідження, ми керувались наступними педагогічними принципами:

- гуманізму і педагогічного оптимізму;
- об'єктивності, доступності й науковості;
- комплексності різних видів діяльності, системності й систематичності;
- детермінізму; єдності вимогливості та поваги до особистості;
- розвитку; єдності свідомості, самосвідомості й поведінки;
- індивідуального й особистісного підходу;

- поєднання педагогічного керівництва з організацією спільної діяльності, а також із проявом самодіяльності, творчості та ініціативи студентів у навчанні та вихованні;

- індивідуального підходу [24].

На думку Л. Хоружої [25], крім традиційних наукових педагогічних принципів, слід виокремлювати сукупність спеціальних принципів, деякі з яких можна зреалізовувати при формуванні моральних якостей магістрантів.

Зокрема, це принципи людиноцентризму, комплементарності, адекватності.

Окрім цього, з огляду на специфіку педагогічної діяльності ми спиралися на

обґрунтовані науковцями концепції та принципи: концепцію рефлексивного підходу (Г. Васянович), принцип подвійної когнітивної мети (Л. Лебедик) та впровадження новітніх освітніх технологій морального виховання у процесі педагогічної підготовки.

Отже, реалізація основних педагогічних принципів виховання в їх тісному взаємозв'язку дає можливість віднайти правильні підходи до організації ефективного формування моральних якостей у процесі педагогічної підготовки магістрів ПВШ. Наукове пізнання відзначається

своєю упорядкованістю завдяки тому, що у ньому використовують методи наукового пізнання, своєрідні дороговкази у складному лабіринті досягнення дійсності. Свідома цілеспрямована діяльність щодо формування і розвитку знань регулюється певними методами і прийомами. Саме в методах методологічні положення та принципи набувають свого дієвого, інструментального вираження. Кожен метод включає в себе сукупність

засобів, що поєднуються певними регулятивними принципами. Слово «метод» у перекладі з грецької означає «шлях дослідження», «спосіб пізнання» – це підхід (прийом, засіб) теоретичного дослідження або практичного втілення явища (процесу) [26].

Отже, метод – це сукупність прийомів, способів, принципів, за допомогою яких визначаються шляхи досягнення певної мети, розв'язання конкретного завдання. Науковий метод повинен обиратися відповідно до

галузі, у якій відбувається науковий пошук. У процесі реалізації завдань дослідження нами застосовувались такі методи: теоретичні методи (ретроспективний та порівняльний аналіз філософської, психологічної і

педагогічної літератури з проблеми дослідження для визначення підходів у моральному вихованні молоді в Україні та за кордоном; аналіз і синтез

отриманих даних для уточнення сутності й особливостей морального виховання магістрів; систематизація й узагальнення теоретичних положень у процесі визначення і уточнення концептуальних засад виховного процесу у

ВНЗ; моделювання та класифікація педагогічних процесів і явищ для

прогнозування динаміки їх змін під час побудови структури педагогічної системи формування моральних якостей студентів); емпіричні методи (анкетування, бесіди, пряме і непряме спостереження, метод експертних

оцінок, самооцінювання, тестування) для вивчення сформованості моральних

якостей; експериментальні методи (констатувальний та формувальний експеримент) для перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов

моральних якостей майбутніх магістрів; методи математичної статистики для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісних залежностей між

досліджуваними явищами та процесами.

На думку багатьох вчених, дослідження не може вважатися проведеним, якщо воно не підлягає експериментальній перевірці.

Експеримент – цілеспрямоване вивчення об'єкту з метою виявлення раніше невідомих його властивостей (якостей) або перевірки правильності

теоретичних положень, що визначається певною пошуковою ідеєю і має чітко визначену мету [27].

Теоретико-методологічні принципи проведення експериментального дослідження виокремлюються у працях Ю. Бабанського,

І. Д. Беха, В. Беспалька, Н. Кузьміної, І. Підласого, М. Фіцули, С. Вітвицької.

Тож задля всебічного і точного вивчення теми дослідження нами було вибрано педагогічний експеримент (впроваджувальний вид дослідницької діяльності,

основний зміст якої полягає в цілеспрямованому переведенні ідеї в практику з метою перетворення останньої). Щоб визначити рівень сформованості

моральних якостей магістрів ІВШ в умовах традиційних підходів навчально-виховного процесу до професійної підготовки магістрантів нами було проведено констатувальний експеримент (використовується для констатації

фактів, визначення певного взаємозв'язку між педагогічним впливом і результатами). Для цього ми використали різноманітні методи: бесіди, анкетування, тестування, вивчення літературних джерел, передового педагогічного досвіду. Констатувальний експеримент дозволив встановити вихідні дані для подальшого дослідження. Це природний експеримент, який

ми проводили у звичайних умовах педагогічного процесу, котрі не обтяжувалися впровадженням нового фактора виховного впливу.

Констатувальний етап дослідження проводився на базі НУБіП.

У дослідженні брали участь слухачі магістратури. Загалом охоплено 70 магістрантів. На його основі ми мали змогу зробити висновки про стан

сформованості досліджуваного феномену, запроєктувати прогностичну модель та визначити педагогічні умови формування моральних якостей магістрів. Формувальний педагогічний експеримент використовувався з метою оптимізації навчально-виховного процесу. При цьому ми вносили деякі

зміни у зміст, форми і методи навчання та виховання згідно з поставленою метою.

Мета формувального експерименту, що є основним видом дослідження реальних педагогічних явищ, полягає в тому, щоб довести, завдяки впливу яких активних факторів можна досягти потрібних результатів

[28].

Експериментальна система формування моральних якостей у нашому дослідженні ґрунтується на результатах аналізу теоретичних матеріалів та виявлених підходах щодо досліджуваної проблеми; наукових і специфічних принципах та особливостях формування цього утворення на сучасному етапі;

запроєктованій моделі та педагогічних умовах формування моральних якостей. Обґрунтовані педагогічні умови (залучення студентів у практичну самостійну діяльність, що зумовлює прояв їх моральних якостей; організація

виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та поза-аудиторної роботи; реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання у процесі педагогічної підготовки) було покладено в основу

експериментальної методики формування моральних якостей магістрантів,

дослідна перевірка якої здійснювалася на базі НУБіП.

З метою вивчення сформованості моральних якостей магістрів ПВДІ нами було проведено опитування студентів-магістрантів. Пропонувався список моральних якостей, необхідних педагогу. Потрібно було визначити, які

з якостей студенти найбільше схвалюють, а які – засуджують.

Ми впевнені, що справжній педагог має мати набагато ширший спектр моральних якостей, ніж запропонований. Це і первісний код спілкування, і відповідний зовнішній вигляд, і бажання самовдосконалюватися. Відповідно,

і негативні моральні якості в сучасному світі модернізуються. Та ми

спробуємо оцінити саме уявлення студентів-магістрантів про моральні якості.

Були анкетовані 70 студентів-магістрантів нашого факультету. Наслідки опитування подані у таблиці.

Результати опитування

Моральні якості, які були схвалені	Кількість відповідей
Компетентність	41
Впевненість	36
Людяність	55
Чесність	44
Сумлінність	36
Порядність	40
Етичність	29
Доброзичливість	31
Безкорисливість	36
Моральні якості, які були засуджені	Кількість відповідей

Користолюбство	45
Егоїзм	36
Лицемірство	54
Неохайність	38
Грубість	40
Малодушність	26
Байдужість	31
Безвідповідальність	39

Оцінюючи наслідки опитування, можна сказати, що студенти-магістранти мають уявлення про позитивні принципи та зразки поведінки. Найбільше цінуються компетентні, безкорисливі та впевнені особистості.

Негативні почуття викликають лицемірство, користолюбство та безвідповідальність. Але це є теоретичним судженням студентів-магістрантів.

Нашим завданням є виховання тих цінностей, які мають бути у справжніх педагогів. Педагог ні в якому разі не повинен втрачати моральних якостей, за

будь-яких умов потрібно залишатися людяним та зберігати професійну незалежність. Справжньому педагогу слід оберігати себе від професійної

деформації, а також намагатись зберегти душевну рівновагу студента. В реальному житті сучасні студенти нерідко виявляють ті риси, які вони засудили під час опитування. Тому ми, як педагоги, маємо виховувати їх як

високоморальну особистість. Формувати уявлення про професійну-педагогічну мораль, яка не тільки формулює кодекс відповідних положень

стосовно трудової діяльності, а й сприяє виробленню у студента здатності до моральної орієнтації у складних ситуаціях, які вимагають морально-ділових і

соціальних якостей.

Для визначення ієрархії моральних якостей магістрантів ми запропонували їм дати відповіді на низку запитань. Результати окремих отриманих даних наведено в таблицях.

Назвіть три найважливіші для Вас якості у житті

Назва цінності	%
Мудрість	13,5
Вміння любити	11,1
Стриманість	9,4
Ввічливість	8,3
Доброта	6,3
Чесність	4,8
Повага	4,8
Щирість	4,8
Самокритичність	3,4
Вимогливість	3,4
Розуміння	2,8
Порядність	2,5
Вірність	2,5
Життєлюбство	2,2
Духовність	2
Справедливість	1,7
Професійна самореалізація	1,7
Гідність	1,7
Віра	1,4
Надія	0,1
Моральність	0,1
Спокій	0,85
Правдивість	0,85
Відданість	0,75
Підтримка	0,57
Культурність	0,57
Відповіді, що не стосуються теми	0,5

Аналізуючи результати опитування із вищеподаних питань можна стверджувати про те, що перше місце в ієрархії цінностей—студенти-магістранти відводять духовним цінностям та мудростям. Варто підкреслити,

що у своєму виборі магістранти часто зупиняються на таких якостях, які знадобляться їм у діловому просторі взаємодії, при виконанні певних соціальних ролей, статусів. Безперечно, вагомими факторами формування моральних якостей студентської молоді виступають сім'я, засоби масової комунікації, соціально-культурне середовище. Проте провідну роль тут має

відігравати вищий навчальний заклад. Саме через цілеспрямований навчально-виховний процес ВНЗ магістрант має можливість сформувати систему цінностей, моральні почуття, систему взаємин, досвід повноцінного спілкування, ціннісне ставлення до людини. І недостатня представленість

цінностей, які б характеризували професійну спрямованість студентів,

доводить, що навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі вимагає вдосконалення. З метою визначення орієнтації магістрантів у сугі моральних якостей ми провели опитування про те, які моральні риси повинні характеризувати професіонала-педагога і чи є моральні якості частиною професійної культури загалом. Серед когорти моральних якостей

домінуючого значення набувають:

- висока компетентність та професійна мобільність (31,2 %);
- підприємливість і діловитість (22,1 %);
- ініціативність та дисциплінованість (18,3 %);

здатність до прийняття оптимальних рішень в екстремальних умовах (9,6 %);

- відповідальність (6,8 %).

Попри названі якості належного місця не займають серед обов'язкових рис сучасного педагога такі цінності, як почуття обов'язку, порядність, чесність, стриманість, ввічливість, володіння собою, самокритичність, почуття совісті, толерантність, турботливість, неунереджене

ставлення до багатих і бідних людей тощо. Негативні якості, які на їхню думку є неприйнятними в особистому житті і у професійній діяльності, виявилися:

- зрада (41%),
- лицемірство (23%),
- жадібність (16%),
- зарозумілість
- чванство (12%).

Результати нашого дослідження багато у чому збігаються з

висновками і інших вчених, зокрема, Л. Бурдейної [29]. За її дослідженням,

домінуючого значення для студентів набувають суто професійні якості, такі як організаторські здібності (88,9%), лідерство (79,9%), наполегливість (68,8%).

Працелюбність, незалежність також мають досить високий показник у студентів (відповідно 69,7% та 43,1 %). Щодо моральних якостей, то

найважливішого значення має така риса, як чесність (51,4%), відповідальність (30,6%), порядність (25,7%), обов'язок (27,8%). Разом із тим дослідники

відзначає, що такі важливі моральні якості особистості, як справедливість, власна гідність, здатність до толерантності у взаємостосунках, совість,

доброта, не займають належного становища. Також Р. Скульський виявив, що

серед вагомих для студентів професійних цінностей перше місце посідають духовно-моральні якості людини [30]. За його даними, 74,1% студентів серед

найважливіших цінностей назвали доброту, 62,1% – чесність, 34,5% – справедливість, 25,9% – щирість, 20,7% – порядність. До цінностей, які мають

дещо нижчий рейтинг, належать любов (19,1%), людяність та взаєморозуміння (по 15,5%), вірність (13,8%), чуйність (12,1%), здатність до взаємоповаги та

відвертість (по 10,3%). Водночас, автор вказує на такі негативні тенденції у формуванні ціннісної системи майбутніх фахівців, як практична відсутність

серед пріоритетних цінностей тих, що свідчили б про професійну орієнтацію студентів, а також цінностей, які характеризують громадянську

самосвідомість особистості. Прикро і те, що не усі магістранти розуміють поняття професіоналізму та його складових, однією з яких є моральні цінності.

При відповіді на питання: «Які найголовніші моральні якості повинні характеризувати професіонала» магістранти тлумачать по-різному, а саме:

-відповідальність,
-цілеспрямованість,

-наполегливість,
-впевненість.

Найнижчий відсоток отримали такі обрані риси, як

-самоповага,
-урівноваженість,

-організаторські здібності,
-категорія духовності.

Як відомо, головна мета професійної освіти – підготовка

кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю,

конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, що вільно володіє

своєю професією. Професійна культура педагога передбачає високий рівень

професійних знань, умінь, організаційних навичок, а також порядність,

моральність, совість.

Отже, дослідження, проведене із слухачами магістратури дозволило

нам визначити рівень знань про моральні поняття і категорії, мотивів

моральної поведінки та норм психолого-педагогічної компетентності фахівця

у сфері професійної моралі, можливий потенціал професійного та морального

саморозвитку і духовності на основі запропонованих запитань проблеми

морального виховання.

Рівні сформованості моральних якостей студентів магістратури

виявлених під час експерименту представлено в таблиці

Рівні сформованості моральних якостей	Показники	Кількість магістрантів %
Низький	Поверхневі знання моральних норм та цінностей, споживацьке	20,7

<p>НУБІП України</p>	<p>ставлення до друзів, одногрупників, ситуативне дотримання моральних норм, лише коли це сприяє реалізації їхніх безпосередніх інтересів; ігноруванням роботи із виховання і самовиховання моральних якостей</p>	<p>України</p>
<p>Середній</p>	<p>Наявність етичних знань про моральні норми і правила, які ще недостатньо пов'язані з реальною поведінкою магістрантів в процесі навчання та особистому житті; спрямованість на референтне оточення у ситуаціях морального вибору; участь у моральному вихованні під керівництвом та контролем викладачів, епізодичність самовиховання моральних якостей.</p>	<p>України</p> <p>58,4</p>
<p>Високий</p>	<p>Грунтовні знання про моральні цінності, у ситуаціях морального вибору орієнтація на внутрішні етичні принципи: справедливості, рівності всіх людей і повазі до людської гідності, уміння налагодити процес взаєморозуміння та партнерської взаємодії з оточуючими; регулярно і систематично долучаються до діяльності із формування моральних якостей студентів та самовиховання.</p>	<p>України</p> <p>20,9</p>
<p>НУБІП України</p>	<p>України</p>	<p>України</p>
<p>НУБІП України</p>	<p>України</p>	<p>України</p>
<p>НУБІП України</p>	<p>України</p>	<p>України</p>

Відтак було виявлено низку проблем професійного становлення магістрів. Тільки 37 % із тих, що навчаються у магістратурі, вважають

розвиток моральних якостей необхідною вимогою до фахової підготовки і наявний рівень сформованості моральних якостей у них переважно середній

(58,4 %) та низький (20,7 %). Отже, за результатами констатувального зрізу виявлено, що більшості магістрантів (58,4 %) притаманний середній рівень

сформованості моральних якостей у формі отожднення себе з певною групою через приналежність до неї, тобто, спрямованістю особистості на референтне

оточення, а також прагнення до позитивної самооцінки та схвалення оточуючими людьми (викладачами, кураторами, лідерами колективу),

відповідно низький – у 20,9 % магістрантів, високий – в 20,7 % опитаних.

На основі отриманих результатів констатувального зрізу дослідження

можна зробити висновок про те, що недостатнього значення навчально-виховного процесу заклади приділяють формуванню когнітивних передумов

моральної поведінки. Наслідком цього є недостатній рівень багатьох магістрантів розвитку моральних якостей. Тому є необхідність у науковому

обґрунтуванні педагогічних умов цілеспрямованого формування моральних якостей магістрів ПВН на етапі їх допрофесійної підготовки.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до розділу 2

1. На основі авторських педагогічних умов формування моральних якостей магістрів ПВШ в процесі професійної підготовки було розроблено методичні рекомендації їх реалізації в поза-аудиторній та аудиторній роботі закладів вищої технічної освіти. Вжито низку організаційних заходів: визначено експериментальні групи, проведено пошук методик, за допомогою яких здійснювалось вивчення індивідуальних особливостей магістрантів.

2. Педагогічний експеримент виступав основним методом перевірки гіпотези нашого дослідження та визначення ефективності розроблених педагогічних умов формування моральних якостей студентів. Він містив констатувальний етап.

Оцінка рівня сформованості моральних якостей у студентів під час експерименту здійснювалась відповідно до розроблених критеріїв та показників: *мотиваційно-ціннісний* (ставлення студентів до формування і розвитку моральних якостей, ціннісне ставлення до інтересів у професійній

сфері, рівні здатності до розуміння морального змісту професії, рівень мотивації до досягнення успіху), *пізнавально-поведінковий* (рівень обізнаності щодо моралі та моральних якостей; здатність розуміти та аналізувати ті фактори, що пов'язані зі становленням моральних якостей; розвиненість

необхідних груп умінь, до яких віднесено когнітивні навички, комунікативні вміння і організаторські вміння), *особистісно-рефлексивний* (характер прояву значущих для моральних якостей особистісних рис, розвиненість рефлексивних умінь).

НУБІП України

НУБІП України

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Здійснене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези та дозволило дійти таких висновків:

У процесі формування майбутніх педагогів чільне місце належить формуванню моральних якостей. Моральні якості — моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній. Наприклад, чесність, вірність та інші риси порядної людини.

Структура студентів включає такі компоненти: мотиванційно-ціннісний (відображає спрямованість студента на успіх у професійній діяльності, що проявляється через ціннісне ставлення до своєї професії та саморозвитку в ній); когнітивний (відображає знання студента про моральні якості, шляхи морального виховання); діяльнісно-регулятивний (відображає здатність студента до застосування та прояву своїх моральних якостей на практиці; а також готовність до трансформації практичного досвіду з різних сфер життя для досягнення цілей у професійній діяльності);

Структура моральних якостей студентів включає такі компоненти: *мотиваційно-ціннісний* (відображає спрямованість студента на успіх у професійній діяльності, що проявляється через ціннісне ставлення до своєї професії та саморозвитку в ній); *когнітивний* (відображає знання студента про моральні якості, шляхи морального виховання); *діяльнісно-регулятивний* (відображає здатність студента до застосування та прояву своїх моральних якостей на практиці; а також готовність до трансформації практичного досвіду з різних сфер життя для досягнення цілей у професійній діяльності);

2. Теоретично обґрунтовано та розроблено педагогічні умови формування моральних якостей магістрів: залучення студентів у практичну самостійну діяльність, що зумовлює прояв їх моральних якостей; організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної та поза-аудиторної роботи; реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання у процесі педагогічної підготовки.

3. Розроблено модель реалізації педагогічних умов формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВШ у процесі професійної підготовки, яка включає мету, методологічні підходи, методичне забезпечення реалізації педагогічних умов, оцінку рівнів сформованості моральних якостей у студентів. Для реалізації педагогічних умов використано такі форми: поза-аудиторна робота – інноваційні, самостійні, демократичні, інтерактивні, групові та індивідуальні; аудиторна робота – лекції, семінари, практичні заняття, самостійна робота, консультації; масові, групові, індивідуальні.

Студенти-магістранти мають уявлення про позитивні принципи, моральні цінності та зразки поведінки, які необхідні педагогу. Але, разом з тим, в реальному житті сучасні студенти нерідко проявляють негативні моральні якості. Тому нашим завданням є виховання тих цінностей, якими має володіти справжній педагог. Педагог ні в якому разі не повинен втрачати моральних якостей, за будь-яких обставин потрібно залишатися людяним, доброзичливим, безкорисливим, компетентним, зберігати професійну

незалежність. Справжньому педагогу слід оберігати себе від професійної деформації, а також намагатись зберегти душевну рівновагу студента. Ми, як педагоги, маємо виховувати їх як високоморальну особистість, формувати уявлення про професійну-педагогічну мораль, яка не тільки формулює кодекс

відповідних положень стосовно трудової діяльності, а й сприяє виробленню у студента здатності до моральної орієнтації у складних ситуаціях, які вимагають морально-ділових і соціальних якостей.

Результати педагогічного експерименту підтверджують висунуту гіпотезу дослідження та доцільність впровадження розроблених педагогічних умов моральних якостей магістрів спеціальності ПВЩ у процесі професійної підготовки.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми.

Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання підготовки педагогічного складу та інших організаторів виховного процесу до формування моральних якостей магістрів спеціальності ПВЩ у процесі професійної підготовки.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-український словник: у 2 т. Т. I / складач М. І. Балда. – К.: Освіта, 1996. – Т.1. – 752 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінськ / ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.

3. Щуркова Н.Е. Воспитание: новый взгляд с позиции культуры. – М.: Педагогический поиск, 1996. – 75 с.

4. Марьянко И.С. Основные источники и стимулы нравственного развития личности школьника. // Сов. педагогика. -1970.- №6 - С.16-18

5. Монахов Н.И. Проблема критериев эффективности воспитания школьников. // Сов. педагогика. - 1977. - №2. - С.23-26

6. Словарь по этике. – М.:Издательство политической литературы, 1989. – 448с.

7. Загальна характеристика напрямків виховання. Освіта. UA. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology>.

НУБІП України

8/6. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси / О. Вишневецький. – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти, 1996. – 237 с.

9. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посібник / В. А. Малахов. – 3-є вид. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.

10. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.

11. Фляк М. М. Моральнісне підґрунтя галицької педагогіки 30-х років ХХ століття: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософських наук: спец. 09.00.07 «Етика» / М. М. Фляк. – К., 2003. – 19 с.

12. Денищик О. І. Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Денищик Олександр Іванович. – Хмельницький, 2010. – 251 с.

13. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К.: Рад. школа, 1985. – 312 с.

14. Сущенко А. В. Постановка проблеми розуміння сутності духовного розвитку педагогов вищої школи / А. В. Сущенко // Педагогіка формування 217 творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. пед.) [та ін.]. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 6 (59). – С. 342–359.

15. Власенко О. М. Формування моральних цінностей у майбутніх учителів засобами моделювання педагогічних ситуацій: автореф. дис. на здобуття 202 наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. М. Власенко. – Херсон, 2005. – 21 с.

16. Денищик О. І. Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Денищик Олександр Іванович. – Хмельницький, 2010. – 251 с.

17. Марчук І. П. Формування професійно-моральних якостей майбутніх працівників правоохоронних органів у вищих навчальних закладах МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.

13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. П. Марчук – Кіровоград, 2005. – 22 с.

18. Бурдейна Л. І. Формування моральної культури студентів вищих навчальних закладів торговельно-економічного профілю: дис. ... канд. пед.

наук: 13.00.07 / Бурдейна Людмила Іванівна. – Тернопіль, 2005. – 207 с.

19. Копотев С. Л. Многообразие ценностей / С. Л. Коптев // Проблемы молодежи. – Ижевск, 1989. – С. 141–150.

20. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації: (факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

21. Максимюк С. П. Педагогіка: навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.

22. Бабанский Ю. К. Педагогика / Под. ред. Ю. К. Бабанского. – М.: Просвещение, 1988. – 478 с.

23. Положення про науково-дослідну та експериментальну роботу в освітніх установах [Електронний документ] // Освіта, ца. – 2008. – Режим доступу: <http://csvita.ua/school/theory/1764>.

24. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

25. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Хоружа Людмила Леонідівна. – К., 2004. – 386 с.

26. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навчальний посібник / І. С. П'ятницька-Позднякова. – К.: Центр навч. літ., 2003. – 116 с.

27. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості / І. Д. Бех // Цінності освіти і виховання: науково-метод. збірник / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 8–11.

28. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. С. Вітвицька. – К.: Центр навч. літ.-ри, 2003. – 316 с.

29. Бурдейна Л. Г. Формування моральної культури студентів вищих навчальних закладів торговельно-економічного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Бурдейна Людмила Іванівна. – Тернопіль, 2005. – 207 с.

30. Скульський Р. П. Вивчення пріоритетних цінностей молоді та їх урахування в процесі виховання майбутніх учителів / Р. П. Скульський // Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / [за заг. ред. О. В. Сухомлинської]. – К., 1997. – С. 200–203.

НУБІП України

НУБІП України

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ПВШ-педагогіка вищої школи

ВНЗ-вищий навчальний заклад

НУБІП-Національний Університет Біоресурсів і Природокористування

України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України